

НАУКА ЧИ НАУКОПОДІБНІСТЬ? ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті робиться спроба позначити і окреслити проблему, яка є дуже актуальною в сучасній українській освіті та науці: продукування великої кількості праць при сумнівній їх якості. Сформульовано деякі критерії, за якими можна розрізнити науковий і псевдонауковий тексти.

В статье делается попытка обозначить и очертить проблему, которая актуальна в современном украинском образовании и науке: продуцирование большого количества работ при сомнительному их качестве. Сформулированы некоторые критерии, за которыми можно различить научный и псевдонаучный тексты.

An attempt to designate and outline a problem which is very actual in modern Ukrainian education and science is done in the article: producing of plenty of labours is at their doubtful quality. Some criteria after which it is possible to distinguish scientific and pseudo-scientific texts are formulated.

Ключові слова: наукоподібність, наука, новизна, наукова робота, факти, термінологія.

Пропонуємо розглянути цитати з монографій двох сучасних нам авторів, які працюють у гуманітарній сфері. Першу цитату взято з монографії тернопільського дослідника П. І., другу – з книги У.Еко.

№ 1: «Скруппульозна статистична атомізація публіцистичного дискурсу жодного з авторів не входила в плани нашої роботи. Натомість ми зосереджуємось на розгляді тих домінуючих проблемних концептів (навіть концептуальних груп), котрі визначальною мірою структурують обидва контроверсійні макротексти (а в їхніх межах – контроверсійні субтексти)».

Цитата № 2: «Автор не должен объяснять. Но он может рассказать, почему и как он работал. Так называемые исследования по поэтике не раскрывают произведение, но могут раскрыть, как решаются технические задачи создания произведения» [1, с.13].

Після прочитання цих цитат виникають запитання. Чому науковець із світовим іменем пише значно зрозуміліше, ніж неофіт? Для чого це йому (неофіту) треба? Де межа, яка відділяє в постпостмодерністському світі текст інтелектуала від тексту дилетанта? (зрозумілість / незрозумілість не може бути критерієм розрізнення, тексти, скажімо, Ж. Бодріяра зрозумілі, Ж. Дерріда ж майже нечитабельний). Як відрізнити корисну конструктивну складність від її імітації? І, зрештою, насущне запитання: а як писати? В епоху, девіз якої «годиться все», як знайти свою теоретичну методологічну мову, щоб, з одного боку, не опинитися в «фаховому гетто» (як говорить один поляк, професор Ягелонського університету в Кракові М. Марковський: «маленького товариства нешкідливих вар'ятів» [3, с.13]), а з іншого не скотитися на «попсовість». Як бачимо, проблемне коло досить широке. І ця проблема цікавила й продовжує цікавити багатьох дослідників, зокрема:

І. Трухіна, В. Знакова, Ю. Щербатих а ін.

У межах цієї статті пропонуємо з'ясувати: за якими ознаками можна відрізнити науковий текст від наукоподібного?

Під терміном «наукоподібність» ми маємо на увазі близьконаукову активність, основною метою якої є не одержання нових знань, а самоствердження суб'єкта.

Як розрізнити науку і наукоподібність? І. Трухін у своїй статті «Феномен брехні» формулює наступні критерії розрізнення, які ми доповнили своїми спостереженнями:

1. Наукові розвідки допомагають отримувати нові, дійсно цінні факти, наукоподібність же грішить видимістю новизни.

Видимість новизни, на думку І. Трухіна, досягається способом заміни старої термінології на нову (в угоду певній науковій школі), надання старій термінології нового смислу, використання іноземних відповідників (наприклад: моніторинг / дослідження). Оскільки заміна одного терміна рівноцінним іншим виглядає непотрібною, вводяться більш складні, буцімто більш змістовні й глибокі поняття. Сформувалась певна закономірність або автоматизм постійного ускладнення і саморозвитку наукової мови, що стало сприйматися самими діячами науки як своєрідна академічна традиція і необхідна умова для удосконалення наукових знань. Використання штучно ускладненої наукоподібної мови, погоджуємося з І.Трухіним, фактично перетворилося в «мистецтво для мистецтва» і навіть у якесь наукове шаманство. Відбувається постійне зростання термінологічної складності, що особливо яскраво проявляється в гуманітарних науках.

Величезна частина зусиль сучасного вченого гуманітарія йде на оволодіння прийнятним рівнем наукоподібної мови своєї дисципліни. Після цього можна уже нічого не відкривати і не вдосконалювати – сам стиль викладення забезпечує необхідний рівень «науковості». Це можна порівняти з тим, якби хтось нібито спеціально ускладнював техніку водіння чи читання. Писати просто і доступно – це зараз ніби розписуватись у власному дилетантизмі.

2. Складність наукових робіт виправдана і запрограмована самим завданням, яке потрібно вирішити. У наукоподібних же роботах складні або недостатньо визначені терміни можна було б замінити простішими і зрозумілішими. Наприклад, у першій (наведеній нами на початку статті) цитаті перше речення «Скрупульозна статистична атомізація публіцистичного дискурсу жодного з авторів не входила в плани нашої роботи» може звучати так: «Ми не ставили перед собою завдання детально проаналізувати публіцистичні тексти авторів» (поняття «дискурс» і «текст» звичайно ж не рівнозначні, але, на нашу думку, «дискурс» «скрупульозно» «атомізувати» неможливо). У цьому випадку складність тільки утруднює сприйняття тексту і швидше вказує на стурбованість автора тим, щоб

справити хороше враження.

3. Ще одним поширеним інструментом наукоподібності, на думку І. Трухіна, є позірна багатозначність і глибина деяких термінів чи висловів. Останнім часом це спостерігається, наприклад, при використанні терміну «особистість». Проаналізуємо найбільш очевидні значення цього поняття. По-перше, особистість – це свідомий індивід, який є членом суспільства і виконує певну громадську роль. З цієї точки зору, усі люди, крім дітей до трьох років і деяких психічнохворих, є особистостями. Тому фраза: «Педагог повинен виховувати особистість» не має змісту. Він у будь-якому випадку виховає особистість, - інша справа, з якими якостями?

4. Для створення враження глибини і багатозначності, влучно зауважує І. Трухін, використовуються новоутворення, що є поєднанням двох-трьох самостійних і складних самих по собі понять. Наприклад, термін «соціо-моральний». Кожна з двох його складових уже включає в себе дуже ємкий і багатоаспектний зміст, так що їх поєднання ще більше ускладнює завдання розуміння. Словом, ситуація як у Л. Керрола: «Коли я вживаю якесь слово, - майже глузливо проказав Шалам-Балам, - воно означає те, що я хочу – не більше й не менше. «...» – Питання в тому, - сказала Аліса, - чи змусите ви слова означати все те, що вам заманеться» [2, с.80].

5. Ознакою наукоподібності є також відсутність прикладів, тобто ігнорування конкретизації загальних положень за допомогою прикладів. Автори ніби дають зрозуміти, що ілюстрація загальних положень прикладами – це заняття людей більш скромного творчого масштабу.

Спостерігаємо цікаву ситуацію, коли, Т. Адорно ілюструє свої теоретичні положення прикладами, а П. І. – ні.

6. Метою науки є одержання нових знань / метою наукоподібності є самоствердження.

Підсумовуючи вище сказане, зауважимо, висока планка наукоподібності змушує велику армію гуманітаріїв – дипломників, аспірантів і більш кваліфікованих авторів - тягнутися до рівня позірної науковості, маскуючи бідність змісту наукоподібними висловами.

Наукоподібність не передбачає якихось конкретних результатів, які б могли бути використаними у певній сфері практично. Ця обставина відлякує студентську молодь не тільки від наукової діяльності, а й від перспективи пов'язати своє життя з наукою в майбутньому. Зазвичай студенти виявляються відчуженими від продукту своєї праці, оскільки реферати, курсові роботи, конспекти та обов'язкові для магістратури статті вони пишуть не для себе, а для викладача й заради оцінки. При цьому, природно, студенти-відмінники відчужені мінімально, оскільки вони працюють з інтересом, а невстигаючі студенти – максимально, оскільки працюють з відразою.

Студенти відчужені від процесу праці ще й тому, що будь-які роботи

можуть зробити за них інші, недалеким є той день, коли писати курсові або дипломні роботи самостійно стане поганим тоном. Навчальна робота оплачується студентами, виконується не ними і контролюється викладачами, які або прикидаються, що не знають цього, або просто відстали від життя.

Наукоподібність стає серйозною суспільною проблемою. Сформувалася ціла індустрія наукоподібної діяльності. Пишеться величезна кількість дисертацій і необхідних для їх захисту публікацій, уся науковість яких полягає в перекладі на наукоподібну мову банальних положень.

Основна шкода суспільству від наукоподібної діяльності полягає не тільки у фінансових витратах, а й у поширення практики профанації науки.

Список використаних джерел:

1. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» / Перев. с итал. Е.А. Костюкович. – СПб.: «Симпозиум», 2005. – 92 с.
2. Керрол Л. Алиса в Задзеркаллі. Київ: Вид-во: «А-ба-ба-га-ла-ма-га», 2006. – 141 с.
3. Марковський М-П. Роль гуманістики в сучасному суспільстві. Львів: Центр гуманітарних досліджень; Київ: Смолоскип, 2007. – 64 с.
4. Трухин И. Феномен лжи // Практична психологія і соціальна робота, 2008. - № 5. - С.1 -14.